

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Galeoti Martii Narniensis De Homine Libri Dvo

Galeottus <Martius>

Basileae, 1517

De Literis

urn:nbn:de:hbz:466:1-31834

Turchorum exercitu saepe caeso, tam clarum in toto orbe terrarum nomen obtinet, ut nuper deua staca Euboea Chalcideque obtrita, infandis Turchorum caedibus, tota christianorum spes in sapientissimo ac fortissimo rege MATTHIA, fixa ac locata sit. Hac eadem mihi Galeotto, & diuitias parauit, & honores tribuit, & amicos conciliauit. De hac igitur latissime dicendum est. ingrati profecto esset, tam excellentem hominis partem, sicca oratione pertransire. Nam ut omittam, quantae uirtutis sint, uerba, in hoc oris uestibulo concepta, quae tam religione quam magia omnibus fere innotuerunt, dicente Horatio,

Carmine dii superi placantur carmine manes.

De literis erit sermo noster. Dicemus enim in qua parte huius uestibuli, quaeque litera formetur, & cur sit diuersae formae.

DE LITERIS

Litera
unde.

LITERA quasi legitera, eo quod iter legentibus praebeat, hoc est, legentis iter. uel quod in legendo iteretur, ut Seruio in Donatum placet. uel a lituris, ut Priscianus addidit, dicta est. sed nobis quoque licebit aliam deriuationem imaginari & fortassis ueriores. Nam a linea magna dicta uidetur, quandoquidem graece gramme linea dicitur, & inde gramma litera, & grammatica literatura. Ad cuius deriuationis exemplum, nostra formata sunt, ita ut apud nos linea literam faciat, & haec literaturam, unde & literator grammaticus. Et literae quae notae quoque appellantur, ex lineis constant, quae aut circulum, aut semicirculum, aut oblongam, aut alterius formae figuram faciunt. Sed ubi formentur Martiano dicitur, quare autem sic scribantur

scribantur nostro ductu & auspicio utemur.

A. Ex duabus lineis constat, quæ suo contactu angulum
emanantem indicant, quæ uero per transuersum posita est,
certam mensuram hiatus ostēdit, quanto opus est in huius
elementi enunciatione, non enim plus minusue patere de/
bet hiatus ille, quæ sit interpositæ lineæ mensura. nam acumē
anguli in summo. in imo uero linearum latum spatium. cer/
tam oris formam declarant. quandoquidem circa fauces spi/
ritus coartatur, quia lineæ spiritum ostendētes coeunt in an/
gulo acuto, & in fine circa os dilatatio fit, cū hæc litera pro/
nunciatur. nam ore nimis patulo, nec nimis angusto huius
elementi fit sonus. ideo certa fuit opus dimensione, quæ in/
dicatur per transuersam lineam ad pronunciandum. quod
dicēte Martiano firmatur. ipse enim ait, Nancq; .A. sub hia/
tu oris congruo solo spiritu memoramus. Sed sicut de hac
litera diximus, ita in omnibus intelligendum est. lineas scili/
cet ex quibus literæ cōstant, pro spiritus cōditione formari.

B. Ut idem ait, labris per spiritus impetum reclusis dici/
mus. Et huic Martiani dicto. huius elementi figura cō/
cordat. nam linea ab utraq; parte intorta, & clausa, spiritum
in labris tortuose reclusum insinuat, & quæ in medio posita
est, spiritus exhalationem ostendit, cuius impetu lineæ infle/
xionem repræsentantes aperiuntur.

C. Ut in eodem legimus, molaribus super linguæ extre/
ma appulsis exprimitur. Et huic uerbo figura haud dif/
ferentanea est. nam semicirculus est, molares enim linguæ ap/
pulti, spiritum ab una parte claudunt. ita tamen ut circa fau/
ces reuolutus spiritus, cum in rotundum tenderet, concidat,

p semi

circulus est, molares enim linguæ appulsi, spiritū ab una parte claudunt. ita tamē ut circa fauces reuolutus spiritus, cū in rotundū tenderet, concidatur, semicirculumq; efficiat.

D Appulsu linguæ circa superiores dentes innascitur. Et hoc eius forma clare demonstrat. nam duæ superiores lineæ decentem hiatū oris faciunt, & linea inferius claudens illasq; quodāmodo intercicens, concisionem exhalationis per linguam ad dentes superiores appulsam insinuat. ascendit enim linguæ cuspis addentes ut spiritum concidat, qui in omnibus elementis per ipsas linearū uarietates ostenditur. nā non consideratur hiatus quantitas, nisi propter spiritū. hiscere enim & non spirare non est litteras formare.

E Spiritus facit lingua paulum pressiore. Hæc Martiani sententia in descriptione literæ dignoscitur. nam cū ex hemicyclo, & linea in medio posita constet, ratio ipsa dicitur in huius elementi enunciatione, quandoquidē hemicyclo fauces uersus, clausis ut in c litera est, circūactū spiritū indicat. & quod in medio semicirculi positū est, mediocritatē in eleuatione aut depressione linguæ necessariā demonstrat. nō em̄ hæc litera fit, si lingua, aut ad palatū ascendat, aut si prostrata iaceat, sed si mediocriter surgat.

F Dentes labrum inferius deprimētes, quod ex eius characterē deprenditur. Longiorem em̄ lineam duæ breuiiores attingunt. nā illa superior linea indicat spiritū a dentibus in labijs reflecti, nec libere euagari. quandoquidē literam a superiore parte contegit. Et inferior illum eundem spiritum a dentibus in medio fere concidi, sicuti breuior & inferior linea longiorem in medio tangit. Fuit enim necessariū in huius literæ formatione, ut uolentia esset in labris, sicut in B
litera

litera dictum est. Ibi enim uolentia spiritus labra recludit, & hic apertis iam labris spiritus ipse truncatur. haud igitur mirum est quoniam haec litera in labris quoque concipitur, si pro Digamma Aeolico ponitur, uel Digamma pro ea, cum formationis loco & figura concordent. Duplex enim r, F, constituit si alterum alteri superponatur. & haec eadem figura inuersa digamma Aeolicum est. Et haec gerit figuram, ut diximus propter formationem, nam longior linea spiritum libere ad labia usque uenientem, insinuat. & duae breuiores uirgulae maiori aequae distantes, affixae, non nisi ex dentibus congruam incisionem exhalationis ostendunt.

G. Spiritus cum palato. Pro quo, Martiani sermone non est omittendum quod ponunt Grammatici, dicunt enim Caius & Cneus, C litera scribi, pronuciari uero G, & hoc propter harum literarum affinitatem, nam G & C in eodem oris tractu formantur. sed in C, spiritus licentius euagatur, in G uero retorqueatur ad palatum, quod non est eius figurae dissentaneum. Linea enim in inferiori parte hemicycli, sursum & introrsum reuoluta, reflexionem exhalationis ad palatum euidenti ratione demonstrat. Esse autem cognationem in C & G, non modo ratio sed usus ostendit. Dicimus enim centum, ducenta, & quadraginta, & quingenta pro quadricenta & quingenta.

H. Corrahis paulum faucibus uentus exhalat. liber enim spiritus ab omni parte exit. sicuti per latera huius litterae indicatur, quae lineam in medio per transversum positam continet, ut certa hiatus dimensio ostendatur. non enim haec littera siue aspiratio, ore nimis patulo nec clauso nimis exhalat. nam si hianti ore aut recluso dixeris, nuncque aspirationem sed efflationem effeceris.

p 2 H spiritus

I. Spiritus proprie dentibus pressus, exit sine impedimen-
 Ito tenuiter, tamen, unde I eius caractere nusquam linea flechi-
 tur. Sed hic aliquantisper immorandum. nam cum hæc lite-
 ra sit principium numeri nostri, & plures latinæ litteræ nu-
 merum significant, non est omittenda ratio literarum. I ex
 recta linea constat, sine qua nulla elementa formantur. nam
 hæc aut duplicatur, aut in rotundum agitur, aut incuruatur,
 aut alijs modis describitur, in formatioe literarum. sola enim
 hæc inter elementa rectam lineam continet. Et ideo maiores
 nostri hoc uidentes, principium numeri eam constituerunt
 & unitatem significare. unitas enim omnium numerorum
 mater est. Ita enim inquit Boetius secundo arithmetica, quod
 quemadmodum per se constantis quantitatis unitas, princi-
 pium & elementum est, ita & ad aliquid relatæ quantitatis
 mater est, demonstramus enim quod hinc & eius procreatio pri-
 ma foret, & in eam rursus postrema resolutio. Hactenus Boe-
 tius. Non igitur numerum per I unitatem significari, quando
 quidem omnia elementa ab ipsa linea sumunt exordium, &
 in lineam resoluuntur. Nec assentior Prisciano qui, in libro
 de numeris & ponderibus huius litteræ significationem, in
 numero, a Græcis quoque detorquet. nam duplicata dualita-
 tem, triplicata triadem, quadruplicata numerum quaternar-
 rium representat. V quinque, quia quinta uocalis est. Et hæ
 duæ uocales duntaxat numerum significant. C centum, quia
 eius numeri principale elementum. D quingenta, quia inter
 hanc & M, quod mille significat, sunt quinque litteræ quæ di-
 midium millenarij numeri faciunt. Nam in mille, decies cen-
 tum reperitur. Sunt hæc litteræ intermediae E F G I L. nam
 K non est nostra, nec ea indigemus, & H, aspiratio, nota est
 litera

V cur
 quinque si-
 gnificat.
 C centum.
 D cur p
 quingentis

litera. L significat quinquaginta, ad imitationem Græcorū nā apud Græcos ueteres μ id est n numerum hūc significat. L autē & n inuicem sibi cedūt, ut ait Priscianus, & ideo lympha & nympa dicitur. X decē, quia decima est consonās. ut ait idem autor, & apud nos quoq; si diligenter inquirim⁹ decima est, nam C G Q, sunt una litera ut eodem teste didicimus. B & F, inuicem sibi cedūt, nam bruges & fruges dicimus. S uero non literam sed sibilum esse ostendimus, cū de ea faciemus mentionem. Hac igitur habita consideratione. X decima apud nos quoq; cōsonans est. Sed unum aduertendum est duas tantummodo uocales, id est I & V, duas semiuocales, ut L & M, duas mutas, ut CD, ad numerū significandum fuisse a Grammaticis assumptas. Sed X cū ex c & s constet, duplex litera, non uera consonās est. quandoquidem ex c & s efficitur. Q, quam diximus esse unam cum c & g, pro quingentis millibus apud ueteres ponebatur, quoniam erat initium nominis. De literis igitur numerum significantibus satis dictum est, nunc ad institutum nostrum reuertemur.

K. Faucibus palatoq; formatur, non enim in eius charactere duæ minores maiori lineæ ita applicarentur, ut angulum constituant, nisi in eius enuciatione, spiritus diuisus sursum ac deorsum, non magno tamen hiatus ad fauces palatumq; ferretur.

L. Lingua palatoq; dulcescit. Constat enim ex linea longa, cui breuior quadam in fine adnectitur, ita ut rectū angulum constituat, ex quo ostenditur spiritū ab ipsa lingua ad palatum illi. minor enim linea exhalationem libere euagatē reflecti ad palatū indicauit, in cuius reflexione

L cur pro quinquaginta.

L & n sibi inuicem cedunt.

X cur pro decem.

B & F sibi inuicem cedunt.

Q p quingentis millibus.

K

L

Locus
Plauti in
Aulularia.

non acutus sed rectus angulus constituitur, id est non nimis inflexa, quod esset acuti, nec nimis explicata, quod esset obtusi, sed lingua mediocriter recurvata, quod recti anguli officium est, spiritus ipse palato dulcescit. Et in hanc figuram incatus est Plautus in Aulularia his uerbis. Nec quicquam melius est mihi, ut opinor, quam ex me ut unam faciam litteram longam laqueo collum quando obstrinxero, de hac littera intellexit. Qui enim sic pendeo L, imitatur, nam corporatura lineam longam, & pedes breuiorem representant.

M

M. Labris imprimitur. Sic eius nota indicata. Nam ex tribus lineis constat, duabus latera constituentibus, & tertia sinuata lateribus, ita coniuicta, ut obtusos angulos efficiat. Huius figuræ ratio est, quia spiritus in utrumque labrum impactus, per laterales lineas representatur. & cum non habeat liberum exitum, in labrisque obuerfetur, ideo superior sinuata linea fingitur. Est enim in hac littera sonus imperfectus & quasi in exitu ad interiora repulsus, sicuti ex ipsa figura ostenditur. nam si lineam superiorem lateribus tribueris, & hanc litteram in duas æquales diuiseris portiones, erunt latera tantum quidam uncini, ex quibus retusus spiritus indicatur, unde non immerito quidam antiquorum hanc litteram hemitoniū esse dixerunt.

M hemi-
tonium.

N

N. Lingua dextris appulsa colligitur, duas habet lineas inæquales nam dextera paulo longior sinistra est apud nos ab una enim parte magis, quam ab alia dextris lingua impingit, & ad superiora ipsa exhalatio recuruat. sicuti per lineam transversam non recte positam indicatur. nam sinistra lineam transversam hanc annexa, similitudinem quasi L in se continet. nam lineam rectam alia attingit, sed non in fine ut in L, nec rectum constituit angulum sed

sed alio modo descēdit, propter hanc similitudinē apud ue-
 teres in usu fuit, ut L & N inuicē sibi caderēt. Sed apud græ-
 cos hæc litera alia forma scribit̃, quia in græcanicæ literæ p̃-
 nunciacione spiritus dentibus imprimitur. Hæc litera cū D
 quoq; habet affinitatē. utraq; em̃ scilicet dentibus appulsa
 lingua format̃. & ob hanc causam D & N, apud uetustissi-
 mos inuicē sibi cadūt. Terentius in Phormione, Quia nō re-
 cte accipitri tenditur neq; miluo. Legitur etiā & tennitur. ha-
 bet em̃ n̄ litera cū d̄ cōmunionem, ut Donatus inquit.

L & N si/
 bi inuicē
 cadunt.

D & N si/
 bi cadūt.
 cur?

O. Rotundiore spiritu comparatur. Forma enim per se
 patet, nec declaratione indiget. circulus enim hoc est
 forma capacissima est. Vnde ore rotundo loqui dicuntur hi
 qui multa paucis exprimunt. capacioris em̃ formæ uidetur
 horum uerba, q̃ eorum qui multis pauca dicūt. ideo in lau-
 dem Græcorum dixit Horatius
 Grais ingenium, Grais dedit ore rotundo,
 Musa loqui.

O
 Ore rotū-
 diore lo-
 qui.

Sed apud latinos e & o pro quantitate uariānt pronuncia-
 tionē, ut inquit Seruius in Donatū. E siquidē cū corripitur,
 ut equus, pro animali, sic sonat quasi diphthongus æ, in qua
 ore apertiore utimur. Cū uero producitur, ut idē ait Seruius,
 sic sonat quasi I, ut demens. Eadem ratio est in O, cum bre-
 uis est, Vt opus, rotundo ore enunciatur. cum uero longum
 O, Vt orator, Roma, intra palatū sonat. Quod rationi non
 est dissētaneū. Breuia em̃ cito finiūtur, ideo pleniore & aper-
 tiorē utimur ore, ut q̃ citissime exhalet. Quæ uero producū-
 tur diutius durant, ideo spiritus retardatur. Ea propter e lit-
 tera longa quasi i pronunciat̃, quia i efficit, ut dictum
 est, spiritus dentibus pressus. Et o longum elemētum, intra
 palatum

E & O ua-
 riāt, p̄nū-
 ciationē.

O breuis
 & produ-
 ctū p̄nū-
 ciat̃.

P. Labris spiritus erumpit, cuius character notus est, quoniam in B littera diximus, quæ cum hac littera quadam cognatione iungatur. media enim linea in B erumpentem spiritum indicat. Sed in hac non tanto spiritus impetu opus fuerit in recludendis labijs. superiore enim labio formatur. & ideo huius elementi superiora sunt clausa. Esse autem B & P, quadam cognatione ligata, ostendunt plurima. nam triambos & triumphus dicitur. Byrrus & Pyrrhus, Byxos & Pyxos, unde & pyxides, cum buxus dicatur, certa ratione noscuntur esse cognata.

Q. Appulsu palati ore restricto. Sed C & Q idem sunt (teste Prisciano) quod ab eorum figura non est alienum. cum in utroque sit semicirculus, sed in Q magna clauditur, & crispanti linea decoratur, ut restrictiore bucca & alio uerberatu opus esse in enunciatione ostendatur. Nam in Q sonus huius litteræ C est in principio, sed in fine clauditur, & uibrante spiritu palato illiditur, cum in C libera sit exhalatio. Esse autem his elementis cognationem plura indicant, & maxime nomen relatiuum quis uel qui. cuius obliqui tam quæ quæ c retinent. nam cuius & cui quem & quo dicimus.

R. Lingua crispante dicitur. Duæ enim breues longiori lingua a parte dextra annexæ, quarum superior litteram claudit, inferior uero uibrata descendit, uibrationem linguæ ad superiora clauso spiritu tendentem, manifestissime ostendunt. Et hæc littera canibus tribuitur, Persius,

Sonat hic de nare canina

Littera.

& Donatus in Terentium ita exponit Irritatus est ira pro uocatus

uocatus. Dicitur autem a canibus, qui restrictis dentibus, R, literam imitantur.

S Sibilum facit dentibus uerberatis, & ob hanc causam S quidam putauerunt non esse literam. Et apud antiquos saepe in uersu abiicitur. Iuuenalis,

Dispositis praediues hamis. Vergilius,

Inter se coisse uiros & decernere ferro.

Linea intorta sibilum indicat, in sibilo enim spiritus inflectit.

T Appulsu linguae dentibus, quia impulsis extunditur. T

Hoc ex eius figura depredimus, linea in longum & rectum exposita, pro exeunte spiritu ponitur. quae uero in summitate transuersa locatur, spiritum in ordines dentium impactum indicat. & quia nusquam clauditur ab utroque latere, exeuntem exhalationem ostendit. Sed haec litera apud Graecos habet in se aspirationem, Et sola cum scribitur, mortem significat. Vnde Persius,

Et potis es nigrum uitio praefigere theta.

Apud Latinos uero, T, ueteribus senatusconsultis inscriptum, T, tribunos censuisse significabat. Apud Hebraeos uero Tau, Tau,

quod huius literae uim obtinet. litera salutaris fuit. Legitur enim in Ezechiele, Transi per mediam ciuitatem in medio Hierusalē, & signa Tau super frontes uirorum gementium. Hoc autem illis contigit propter signum crucis, futurum tunc, Hoc enim elementum patibuli in quo saluati sumus, formam gerit.

V Ore restricto labrisque prominulis exhibetur. Huius V forma nota satis est, nam inferius clauditur, & superius aperitur, ut compressus in principio exhalationis spiritus,

liberius euagetur per labia exposita.

X Quicquid, C, atque, S, formauit, exsibilat. Sed de hac X q litera

q litera

litera nihil dicendum est. non enim ea indigemus, nec in numero literarum est, ut Varroni & Prisciano placuit. De C, & S, ex quibus hoc elementum constat plene diximus, ut in eius figura recognoscitur, X, nam inuersum, C, & græcum sigma continet.

Y, Appressis labris spirituq; procedit, ut idem Martiana ait. sed græca litera est, & in græcis dictionibus utitur. Et hanc reperit Pythagoras Samius. Differt ab, i, in pronuntiatione, quando quidem in hac litera, i, labra prope dentes premuntur, & in hac cum labris spiritus, ita ut quasi, u, litera concludatur. Linea enim dextra a parte inferiori longior, indicat non omnino ut, u, debere concludi.

Z, Non est litera, sed duplex sibilus, id est, duplex, s, & hoc eius figura bis intorta indicat. Hanc literam (ut Martianus ait) Appius Claudius detestatur, quod dentes mortui dum exprimit, imitatur. De literis igitur cum satis superq; dixerimus ad linguam reuertamur.

LINGVAE VITIA

Linguae
uitia.

LINGVA in cæteris animantibus semper absoluta est, in homine tantum, ita sæpe constricta uenis, ut intercidi eas necesse sit. Alioquin ad loquendum inepta est, Legimus enim Metellum Pontificem adeo inexpeditæ linguæ fuisse, ut multis uicibus tortus credatur, dum meditatur in dedicanda æde Opifera dicere. Sunt igitur linguæ uitia plurima, & omissis quæ nota sunt, ut elinguis, & bilinguis, & linguarum quoq; cuius significatio